

L'ESPERIT APOL·LINI I DIONISIAC NIETZSCHE A LES FESTES DE BINISSALEM I DE SANT ANTONI DE PORTMANY

TERESA GUAL PARRONA

Universitat de les Illes Balears

Nietzsche distingeix l'esperit apol·lini i dionisiac a la seva primera obra, *El naixement de la tragèdia*, publicada l'any 1872 a Leipzig. Aquest dos elements, d'acord amb el jove Nietzsche, formen part de l'esperit humà i, sens dubte, també formen part de les celebracions. A la meua comunicació presentaré la distinció entre els déus i la seva manifestació a la festa. Com a exemple, explicaré com l'esperit dionisiac pot aparèixer a la festa del Vermar a Binissalem i a la festa del vi pagès a Eivissa.

Nietzsche va voler fer servir *El naixement de la tragèdia* com a tesi doctoral en resposta a la seva sobtada càtedra a la Universitat de Basilea, que li va ser concedida tot i que ni tan sols començà un doctorat. A la laberíntica i irònica obra, plena de màscares i trampes, va mostrar el seu primer canvi de transmutació de valors. De fet, un dels principals objectius de l'obra no és sinó intervenir al debat que hi ha al segle XIX en relació amb la cultura; ara bé, l'obra va més enllà. La primera part descriu el naixement de la tragèdia a partir de la unió de contraris entre Apol·lo i Dionís. La segona part reflexiona sobre el suïcidi de la tragèdia a causa

de la irrupció d'una nova força que Nietzsche associa a Sòcrates. Finalment, la tercera part analitza la situació de la crisi de la cultura moderna. La distinció apol·línia-dionisiaca nietzscheana forma part de la crítica de tota la història del pensament en totes les seves disciplines, així com la mentalitat espiritual i moral judeocristiana, la qual, per Nietzsche, es troba en total decadència.

Quant a la mencionada distinció, que tant va ser influïda per Schopenhauer i Wagner, és la contraposició que orienta el filòsof a crear el seu univers de contrastos. D'acord amb Nietzsche, els grecs, mitjançant la força dels mencionats fills de Zeus, varen aconseguir expressar què és el món gràcies a aquests impulsos oposats. És per això que Nietzsche assegura que no hi ha cap aparença dionisiaca sense un reflex apol·líni. Precisament, el filòsof considera que l'harmonia de contraris permet que l'esperit humà sigui tal cosa. Aleshores, ¿per què són forces contràries? «Apol·lo no podria viure sense Dionís!», assegura. Per una part, segons Nietzsche, Dionís, déu de la passió, manifesta allò regular, l'omnipotència de l'ésser, la voluntat que estripa l'individu; la voluntat irracional. Aquest esperit no forma part sempre de l'home, sinó que apareix súbitament en moments que podríem qualificar de clímax, de tràngol, d'èxtasi. Breument, es tracta d'un poderós desbordament de passió. En aquest sentit, per Nietzsche, cal destacar que si bé es tracta d'un moment de pèrdua de control no és, en absolut, dolent per a l'esperit, sinó tot el contrari. El fet que l'home tingui una revelació dionisiaca no és perjudicial, sinó tot el contrari: és necessari i bo per a l'ésser humà. En contrast, d'altra banda, apareix Apol·lo, que representa la raó i actua com un filtre o vel de perfecció, regularitat i bellesa. Així, allò apol·líni revela una tendència de l'individu cap a la puresa. Precisament, aquesta relació mostra que la tragèdia grega expressa el seu màxim esplendor artístic perquè aquest assoleix un equilibri entre els esmentats impulsos.

Per a Nietzsche, la mort de la tragèdia a partir del problema de Sòcrates és un esdeveniment singular, resultat dels elements contraposats. L'únic vertader heroi, segons el filòsof alemany, hauria de ser l'esperit dionisiac, però Apol·lo s'imposa a la mentalitat grega mitjançant la raó. És per això que la tragèdia grega va morir en el moment en el qual Eurípides va trivialitzar els seus personatges. Aleshores, breument, Sòcrates i la seva raó es varen proclamar com un *déu vertader*, imposant-se així a la figura de Dionís, fet que Nietzsche no va poder suportar. D'aquesta manera, triomfa l'individu teòric davant de l'individu tràgic.

Malgrat que Nietzsche considera que la despreciable raó socràtica s'imposa a l'esperit dionisiac, considera que es pot trobar la distinció a la festa. Tal dualitat apol·línia-dionisiaca no es troba tan sols a l'esperit artístic o intel·lectual de l'ésser humà, sinó que també la podem apreciar dintre de les celebracions culturals a les nostres societats. Metafòricament, el poder dionisiac és comparable a la força del motor d'un vaixell, ja que aquest possibilita que l'embarcació pugui navegar, però no pot controlar en quina direcció; la rectitud apol·línia, simbolitzada com el timó del vaixell, permet determinar-ne el rumb. Aquesta similitud és completament comparable a l'individu que forma part d'una festa. Precisament, l'home, d'una manera o altra, en relació amb la festa en qüestió i depenent de la seva actitud, té o pot tenir un moment de clímax, de diversió descontrolada, d'embriaguesa animal, però ràpidament apareix la voluntat apol·línia que, amb la seva rectitud, controla l'impuls dionisiac.

En relació amb aquest tema, consider que un exemple adequat per apreciar l'aparició d'aquest doble esperit són les festes del Vermar a Binissalem, Mallorca. La festa principal celebra el final de la collita del raïm, i hi participa un nombre important de gent. Les activitats que formen part de la festa són sopars a l'aire lliure, tast de vi, concursos de trepitjar i de llançament de raïm, etc. Els regidors de la festa

i el batle asseguruen que és una festa que combina tradició i modernitat, que té el seu origen a la cultura i a la tradició, i que està dirigida a un públic de totes les edats¹. També comenten que l'element estrella de la festa no és sinó, òbviament, el vi. Es tracta d'una celebració que pretenen que sigui popular i alegre, però també respectuosa. En aquest sentit, també trobam la unió entre Dionís i Apol·lo, respectivament. Els organitzadors i el batle pretenen organitzar una festa divertida, on el vi pot conduir el fester al moment d'embriaguesa, però és necessari que aparegui la voluntat apol·línica amb l'objectiu que, malgrat el vi, les persones han de ser correctes, respectuoses, sent la festa sana i educativa. Breument, el participant de la celebració pot tenir un moment d'embriaguesa només si, immediatament a continuació, apareix la figura d'Apol·lo. Si és el cas, la festa del Veremar serà apte per a joves i grans.

En relació amb l'esperit dionisiac, és interessant mencionar també la festa del vi pagès a Sant Antoni de Portmany, a Eivissa. El vi pagès és protagonista de la festa i producció típica del poble. La festa normalment és el segon dissabte de desembre i es tracta, principalment, d'un homenatge al déu Bacus o Dionís. Però no es beu només vi, ja que la qüestió de l'alimentació és igualment important en aquesta celebració. Es tracta d'un esdeveniment social que reuneix, aproximadament, unes 5 mil persones a Sant Mateu d'Albarca, municipi de Sant Antoni de Portmany —una població que no sobrepassa els 400 habitants—. A l'horabaixa comença el berenar a l'aire lliure, on se serveix menjar típic, tal com sobrassada i botifarra.

Definitivament considerer que Nietzsche sostindria que celebrar una festivitat amb vi facilita al fester a tenir un

1. Cf. programa d'actes de la festa del Veremar de l'11 al 27 de setembre de 2015.

moment de descontrol dionisiac. Per exemple, el vi de Sant Antoni és un vi intens i aspre que no s'acompanya només de bon menjar, sinó que habitualment s'organitza música i balls d'estil tan actual com folklòric. Així, vi i música poden proporcionar un moment de diversió, descontrol i èxtasi o, en altres paraules, poden conduir a un moment dionisiac a la festa. Però també és necessari que l'esperit apol·lini es manifesti a la festa i freni una conducta inadequada. Tal fet no es tracta d'una contradicció. Precisament, Nietzsche dirà: «Imaginem-nos ara com es va introduir, en aquest món erigit sobre l'aparença i la mesura, artificialment embridat, el so estàtic de les festes dionisiàques, embolicat en màgiques melodies cada vegada més seductores; i com a elles va prorrompre en plaer, dolor i coneixement la *desmesura* tota de la natura materialitzant-se en un intens crit escruixidor»².

És cert que les dues figures són totalment contràries, i és la contradicció la que permet l'harmonia de l'esperit humà. És evident que aquest pensament recorda l'harmonia de contraris d'Heràclit, els quals es troben en etern moviment. De fet, Heràclit va utilitzar la metàfora del vi *kykeon* (fragment 125) per explicar que el continu moviment de contraris és allò que fonamenta la vida i la realitat: per poder prendre aquesta beguda ancestral —i que encara es consumeix— és necessari remoure contínuament els ingredients, i si no es fa, s'espantia. Els ingredients són vi, aigua, farina, formatge de cabra i herbes. Crec que és interessant que, precisament, el *kykeon* s'utilitzava al clímax dels misteris d'Eleusis, és a dir, rituals d'iniciació per homenatjar els déus de l'agricultura, per trencar el sagrat dejuni. També es tracta d'una beguda que els pagesos apreciaven molt, i se li atribuïen propietats digestives. Podem trobar als texts homèrics (*Il·liada* XI, 638-641 i *Odissea* X, 234) mencions a aquesta beguda.

2. *Ibid.*

En conclusió, qualsevol celebració pot manifestar l'esperit apol·lini-dionisiac, però la festa del Vermar o la del vi pagès a Eivissa fan una al·lusió directa a Bacus o Dionís, déu del vi. A aquestes festes, com a moltes d'altres, hi poden aparèixer l'esperit vital, passional i obscur dionisiac, cosa que no s'ha de titllar, per part d'esperits *massa apol·linis* com a bàrbar o salvatge perquè allò *desmesurat* ha d'enfrontar-se a la mesura. «L'art dionisiac vol persuadir-nos del plaer lligat a l'existència; emperò no hem de cercar aquest plaer a les aparences, sinó darrere d'elles»³.

3. *Íbid.*, 109.

